

Lakság

Tájneveinkkel mind nyelvészeti-névtani, mind földrajzi-történelmi, valamint néprajzi szempontból többen foglalkoztak.¹ Kutatásaik eredményeként úgy látszik, hogy minden tájnevünket ismerjük, minden tájnevünkről tudjuk a legszükségesebbeket. Ismereteink alapján lehetségessé vált tájneveink összehasonlító tanulmányozása is, ami egyrészt tájnévtípusok meghatározásához, másrészt tájneveink különböző szempontok szerint való rendszerezéséhez vezetett el. Tájneveink rendszerezésénél az alapvető szempontok földrajziak, hiszen legtöbbször valamilyen földrajzi tényezővel, sokszor térszíni formával függenek össze. Természetesen tájneveink kialakulásánál, módosulásánál nemcsak közvetlen földrajzi tényezők, mint amilyenek például a térszíni formák, bírnak meghatározó jelentőséggel, hanem a közvetettek is, mint például a kérdéses terület vegetációja, klímája, állatvilága és így tovább. Tájneveink között viszonylag kevés az olyan, amelyik valamilyen történelmi eseménnyel, vagy még inkább valamiféle társadalmi folyamattal függ össze. Nagyon fontos viszont az a szempont, amely tájneveinket két nagy csoportra osztja, először is az élő, ma is használt és ismert tájnevek csoportjára, másodsor a régi, történelmi, ma már nem használatos, és ennek megfelelően nem ismert, vagy csak kevésbé ismert tájnevek csoportjára (BENKŐ LORÁND, *A nyelvföldrajz történeti tanulságai*: I. OK. 24: 29–48).

Lakság tájnevünket sem KÁDÁR LÁSZLÓ (i. m.), sem KÓSA LÁSZLÓ–FILEP ANTAL (i. m.) nem ismeri, nem tartja számon. Szótáraink se foglalkoznak vele, eltekintve egy-két más természetű utalástól. A *Lakság* kétségtelenül az egyik legkevésbé ismert és az egyik legjobban számon nem tartott tájnevünk. Az első szótári utalást KISS LAJOSnál olvashatjuk róla, egy 1599. évi adatként (KISS LAJOS, *FNESz*, II, 542. *Székelypöld* c. a.). Annak ellenére, hogy KISS LAJOS ezen szócikke több esetben is pontatlan, a továbbiakra nézve is ő adja a legtöbb és legértékesebb

¹ KÁDÁR LÁSZLÓ, *A magyar nép tájszemlélete és Magyarország tájnevei*. A Magyar Táj- és Népismeret Könyvtára 3. Bp. 1941; BULLA BÉLA, *Magyarország tájai*. Az MTA Társadalmi-Történelmi Tudományok Osztályának Közleményei 12 (1962): 1–20; JUHÁSZ DEZSŐ, *A magyar tájnévadás*. *NyudÉrt.* 126. sz. Bp. 1988; KÓSA LÁSZLÓ–FILEP ANTAL, *A magyar nép táji-történelmi tagolódása*. *Néprajzi Tanulmányok*. Bp. 1975. — Vö.: MAROSI SÁNDOR–SOMOGYI SÁNDOR (szerk.), *Magyarország kistájainak katasztere*. I–II. Bp. 1990.

felvilágosítást.² Többek között azzal, hogy elvezet bennünket ÁRON PÉTER 1982-ben megjelent nagyszerű, Erdély történelmi tájneveinek adattára és népeinek táj-szemléletéről szóló tanulmányához (ÁRON PÉTER, Erdély történelmi tájneveinek adattára és népeinek tájszemlélete. MNyj. 24: 101–132). ÁRON PÉTER tájékoztat bennünket legrészletesebben *Lakság* tájnevünkről. ÁRON a *Laksággal* kapcsolatban három alapvető megállapítást tett. Először is a *Lakság* tájnevet történeti, ma már nem használatos, sőt nem is ismert tájneveink közé sorolta. Másodszor megállapította, hogy tájnevünk sajátosan erdélyi tájnév, értelmezése, jelentése társadalomtörténeti vonatkozású, amennyiben a hármastörténeti-társadalmi tagoltságú *Erdély; Székelység* (Székelyföld, székely székek), *Szászság* (Szászföld, szász székek) táji határain kívüli, úgynevezett „*vármegyés*” területeket nevezték *Lakságnak* (i. m. 116).

A további meghatározásnál azonban több kérdés is felmerül. Nevezetesen az, hogy tulajdonképpen mely erdélyi vagy partiumbeli területeket neveztek hát *Lakságnak*. Úgy tűnik, hogy két különálló erdélyi-partiumbeli területet is neveztek *Lakságnak*. Az egyik *Lakság* a Székelyföld és a Szászföld közé eső, a Beszterce patak melletti terület (uo. 130). A másik pedig a *Sebes-Körösmenti Lakság*, amelyet egyes források *Berettyó- és Érmellyéki Lakság*-ként is ismernek (uo. 113, 130).

Erről a másik, Sebes-Körös menti *Lakságról* JAKÓ ZSIGMOND jóvoltából sokkal többet tudunk híres, Bihar vármegye középkori településtörténetéről szóló népiségtörténeti monográfiájából (Bihar megye a török pusztítás előtt. Település- és Népiségtörténeti Értekezések 5. Bp., 1940). Sajátos módon a *Lakság* tájnévről azt írta, hogy „a XV. században a Putnokiak hegyi birtokai új összefoglaló neveként alakult ki a m a i s h a s z n á l a t o s „*Lakság*” megjelölés” (uo. 132–3). Mi úgy érezzük, hogy a *Lakság* elnevezés 1940-ben is már csak a középkori oklevelek, településtörténeti adatok világában oly otthonosan mozgó JAKÓ ZSIGMOND számára volt ismert, használatos. Akkor is már csak pár ember ismerhette, mára pedig teljességgel ismeretlenné vált. Különben JAKÓ a *Lakság* tájnév kialakulását a *Lok* falunév tárgyalásánál ismertette. „A *Lok* elnevezés egy falunál nagyobb területet jelölt és valójában magában foglalta a gyepesmenti kis román település-csírákat, mint az akkor említett *Tatamér* és *Maxim* kenézségeket. 1393-ban már hat vlach faluból állott. Minél jobban haladt előre a vidék benépesedése, az egyes falvak annál gyakrabban lépnek elénk külön néven, míg végül a XV. század első felében a *Lok* mint falunév eltűnik és *Lakság* alakban a belőle kivált, most már önálló életet élő községek közös jelölésére szolgál (1409. D1. 9578)” (uo. 292). JAKÓ azután elmondta mindezt a *Laksági* falvak ismertetésénél; Örvénd (uo. 312), *Tataros* (uo. 363) esetében is.

² Uo. Székelyföld címszó *Lakság* adatánál a MNyj. 24. kötetének 111. oldalára való utalás téves. A helyes oldalszám: 113. A MNyTK 126. számára való hivatkozás (88. oldal) ugyancsak téves. Valószínűleg a Nyelvtudományi Értekezések 126. számáról van szó.

JAKÓ területmeghatározása történeti igényű és kevésbé földrajzi szempontú. A Lakság területi-földrajzi meghatározásában a következőkben még nagyobb bizonytalanság mutatkozott meg. A bizonytalanságot a történetiség és a földrajzi tényezők nagyvonalú kezelése eredményezte.

Ebbe az elég nagyvonalú földrajzi meghatározásba némi konkrétumot BOD PÉTER hozott. A peregrinációjából hazatérő Bod *Önéletírásában* mondja, hogy miután „Debrecenben kénytelen voltam néhány napig tartózkodni; végre egy szekeret bérelve Álmosdra mentem, innen *Várad felé a Lakságra ahol Hagymádfalván Balkó László fiai, István és Zsigmond, szívesen fogadtak* és támogatásukkal Élesdre továbbítottak, innen viszont Bessenyei Gábor ő kegyelme az élesdi uradalom jószágigazgatója Zentelkére Kalotaszegen” (Bod Péter *Önéletírása*. Bevezetéssel ellátta: DR. JANCÓS ELEMÉR. Erdélyi Ritkaságok 4. Cluj–Kolozsvár, 1940. 104).

Ahogy láthatjuk, a *Lakság* földrajzi körülhatárolását Bod Péter se oldotta meg. Mindössze annyit tudhatunk meg feljegyzéséből, hogy *Hagymádfalva* község a Lakságon volt s hogy a Lakság Váradtól kelet–délkeleti irányban terült el. Közlelőbb visz a kérdés megválaszolásához HUNFALVY JÁNOS földrajza. Szerinte „az úgynevezett Lakságban *Tataros, Derna, Hagymádfalva, Bodonos, Sastelek* stb. határaiban aszfalttelepek vannak; barnaszén is mutatkozik ott” (HUNFALVY JÁNOS, *A magyar birodalom földrajza különös tekintettel a néprajzi viszonyokra*. Bp., 1886. 677).

A *Lakság* neve már 1848–49-ben felvetődött; méghozzá úgy, hogy tájnevünk területi vonatkozásait erőteljesebben érinti. HEGYESI MÁRTON, az 1848–49-es szabadságharc Bihar megyei eseményeinek történetírója, nevezetes munkájában felsorolta Bihar vármegye 1848–49-ben működött minden világi és egyházi tisztségviselőjét. A nagyváradi román görög katolikus püspökség esperességi beosztásánál találkozunk a *Laksági Esperesi (alesperesi) Kerület* névvel. Hegyesi szerint „a laksági görög katolikus alesperesi kerület alesperese Kőváry Gergely” volt (HEGYESI MÁRTON, *Biharvármegye 1848-49-ben*. Nagyvárad, 1885. 174). *Hegyesi* ezt a „Lakságot”, a laksági román görög katolikus alesperesi kerületet, határozottan Bihar megyébe helyezte, ott tudta. Ugyanakkor MISKOLCZY AMBRUS, az 1849. március 17–29-én, az *aradi görög nem egyesült vallású*, tehát görög keleti, illetve *orthodox román püspöki megye* Köröskisjenőn (Kisjenő, Chişineu-Criş) tartott zsinatának iratait publikálva arról számolt be, hogy azon, mint egyházi képviselő megjelent és mindvégig részt vett *Netyó Gábor laksági esperes-helyettes* („Gavril Neteu, administratorul protopresbiter al a Luncii”: MISKOLCZY AMBRUS, *A köröskisjenői orthodox román egyházi zsinat. Sinodul ortodox românesc de la Chişineu-Criş 1849*. Bp., 1991. 53, 117). Vagyis, a Lakság román lakossága két egyházhoz, illetve két egyházmegyéhez tartozott; a görög egyesültek, azaz görög katolikusok a nagyváradi román görög katolikus püspökség Laksági esperesi (alesperesi) kerületét alkották, és közigazgatásilag nagyobbára

Bihar vármegyéhez tartoztak. A görög nem egyesült, azaz orthodox laksági románok pedig az aradi román orthodox püspökségnek (egyházmegyének) alkották a Laksági esperességét. Ez viszont, illetve ennek nagyobb része Arad vármegye része volt. Ez a kétféle laksági esperesség két megyére terjedt ki; Bihar megye déli-délnyugati és Arad megye északi-északkeleti részén egymással határos módon, sőt egymásba folyva foglalt helyet. Ezekből az egyházszerkezeti adatokból világosan kiderül, hogy a *Lakság* egy, a közigazgatási határokon át, túlterjedő terület, valószínű földrajzi táj volt.

Akármelyik laksági esperességi kerületet nézzük is, azt kell megállapítanunk, hogy a magyar néprajzi (településtörténeti-néprajzi) kutatás és irodalom nem foglalkozott a *Lakság* tájnévi, és a tájnéven túl más, például települési kérdéseivel. Különösen feltűnő ez a hiány GYÖRFFY ISTVÁNNÁL, aki több alapvető fontosságú tanulmányában tisztázta Dél-Bihar településtörténetét, benépesülése kérdéseit, a terület népi építészetét.³ Ettől függetlenül, a Lakság benépesülési, települési viszonyait vizsgálva nem nélkülözhetjük GYÖRFFY tanulmányait, kutatási eredményeit.

Ha a *Lakság* tájnév nyelvészeti-névtani elemzéséhez fogunk, mindenekelőtt a Lakság román megfelelőjét a *Luncă* tájnevet kell megvizsgáljunk. A román *luncă* főnév öt olyan jelentéssel is bír, amelyek alkalmasak tájnévképzésre. A *luncă* jelentése: (1) rét; (2) berek; (3) patak tere; (4) árterület; (5) völgyfenék (BÉLA, KELEMEN, Dictionar român-maghiar. București, 1980. 348). Vagyis a román *Luncă* tájnévnek határozott földrajzi jelentése és eredete van. Megerősítik ezt a szó helységnevé-származékai is. *Luncă* összetételű román helynevek szerte az egész román nyelvterületen megtalálhatók; mi azonban ezúttal csak kettőt említünk. Mégpedig azzal a céllal is, hogy a *Lunkák* (*Lunci*) szélső pontjai — amelyek egybeesni látszanak a *Lakság* határaival — támpontokat adjanak a *Lakság* területi meghatározásához. *Lunka* község FÉNYES ELEK szerint „oláh falu Arad vármegyében, 178 óhítű lakossal, Almás és Kocsiba községek között”, a Fehér-Körös mellett FÉNYES ELEK, Magyarország geographiai szótára. III. Pest, 1851. 51. — Vö. Corneliu Suci, Dictionar istorie al localităților din Transilvania. I–II. București, 1966). *Lunkaszprie*-vel hasonló a helyzet. FÉNYES azt írja róla, hogy: „*Lunkaszprie*, oláh falu Bihar vármegyében, igen hegyes, erdős vidéken, Belényeshez 2 1/2 mfd. 375 nem egyesült óhítű lakossal (...) 104 hold réttel, 150 hold legelővel (...) Van egy patakja Ro nevű, s télen egy meleg forrás-vize” (i. m. 51). Egyébként a falu a Fekete-Körös legfelső folyásának szűk völgyében fekszik, közel a Fekete-Körös forrásvidékéhez. JAKÓ ZSIGMOND szerint egy *Lunka* nevű román falu a burgyesti krajnikséghez tartozott és *Biharlunka* néven is ismerték (Bihar megye a török

³ GYÖRFFY ISTVÁN, A feketekörös-völgyi magyarság települése. Az erdélyi magyarság eredete: Földrajzi Közlemények 41 (1913): 451–552; Dél-Bihar népesedési és nemzetiségi viszonyai negyedfélszáz év óta: Földrajzi Közlemények 43 (1915): 257–293; Dél-Bihar falvai és építkezése: Néprajzi Értesítő 16 (1915): 104–129. — Mindezeknek újbóli kiadása: GYÖRFFY ISTVÁN, Magyar nép — magyar föld. Bp. 1942. 265–425.

pusztítás előtt. Település- és Népiségtörténeti Értekezések 5. Bp. 1940. 177, 222, 293, 375–376). Ez a bizonyos Biharlunka több más szomszédos román faluval együtt (például Goila) GYÖRFFY ISTVÁN szerint beolvadt Lunkászpriébe, azaz *Lankásba* (JAKÓ, i. m. 246). Bár *Lunkászprie*, illetve a *Lunka Lankás*-ra való magyarítása település-földrajzi vonatkozásban szerencsésnek mondható, ez az elnevezés soha se vált általánossá, elterjedté. Tájnévként a *Lanka*, *Lankák*, *Lankaság* pedig még ennyire se, annak ellenére, hogy tájnévként is megfelelő lett volna.

Ahogy már említettük, a román *luncă* — *lunci* helynevek földrajzi eredetűek és jelentésűek. Minthogy a magyar *Lakság* tájnév nem földrajzi eredetű és jelentése se földrajzi, a két név között eredetre, jelentésre nézve nincsen semmiféle kapcsolat. *Lakság* szavunk nyilvánvalóan a *lakik* finnugor eredetű igénk származéka és egy településtörténeti mozzanatot jelent, azt tudniillik, hogy az illető terület — függetlenül földrajzi adottságaitól — lakott (TESz. II, 709). Erre mutat számos származéka is. Mindenekelőtt a *lak* főnév, ami emberi hajlékot, lakásul szolgáló épületet jelent (uo.). Helységnévként is előfordul: *Nagylak* stb. A *lak* szó *-a* birtokos személyragos származéka, a *laka* pedig (összetett formában ugyancsak) elterjedt falu- és településnév (*Farkaslaka* stb.). Az alapszó finnugor örökségünkhöz tartozik. Ez magyarázza azt a tényt, hogy szavunk származékai is koraiak. Köztük a *lakság* is; annak ellenére, hogy első említései a XVI. századból ismertek, s hogy szavunk a későbbiekben sem fordul elő gyakran. A *Lakság* ma már teljességgel ismeretlen, régi, ma már nem használatos tájnév. Olyan, amelyről azt is elmondhatjuk, hogy a *Lakság* névvel illetett terület földrajzi elhelyezkedésével, fekvésével, nagyságával soha se voltunk teljes mértékben tisztában.

Nem volna haszontalan, ha az írottak alapján a figyelem a *Lakság* tájnév felé fordulna és kutatóink minél több adatot gyűjtenének, dolgoznának fel eme tájnevünk eredetére, használatára, a táj nagyságára, népességére vonatkozóan.

DANKÓ IMRE

